

ЕКОЛОГІЧНА СКЛАДОВА УМОВ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ВЕЛИКИХ МІСТ УКРАЇНИ

Обґрунтовується важливість вивчення категорії "умов життя" як однієї з найважливіших категорій соціальної географії. Оцінено екологічну складову умов життя населення великих міст України. Для цього розроблено методичку розрахунку індексу сприятливості екологічної ситуації основою якої є синтез статистичних показників та результатів проведеного пілотного опитування. На основі обчисленого індексу проведено рейтингову оцінку сприятливості екологічної ситуації у містах з населенням більше 100 тисяч жителів. Окреслено основні регіональні закономірності.

Ключові слова: категорія умови життя, велике місто, екологічна ситуація.

Постановка проблем та актуальність. ХХ століття охарактеризувалося стрімким ростом міст у всіх частинах світу. Нерідко можна почути, що ХХІ століття це вже не просто епоха міст, це – ера великих міст. Подібна ситуація склалася і в Україні, де рівень урбанізації складає майже 69%, а при цьому у великих містах проживає 18 млн. 103 тис. чол. (дані на 01.01.2014). У містах, особливо великих, сформувалися свої специфічні, інколи кардинально інші умови, спосіб, рівень та якість життя населення. Ці умови надають нові й унікальні можливості для розвитку людини, ті можливості, які наразі інші категорії поселень, принаймні в Україні, не можуть надати. Коли ми кажемо про можливості великого міста, то в першу чергу, уявляємо такі критерії, як наявність роботи та вища заробітна плата, здобуття освіти у ВНЗ закладі III-IV рівня акредитації, надання різноманітних послуг, більший вибір культурного відпочинку та ін. Водночас, великі міста – це двоякий феномен суспільства. Окрім переваг місто містить в собі велику кількість проблем – це і психологічний тиск, шумове забруднення, різного типу конфлікти та ін. Однією з екологічних проблем є екологічна небезпека. Проблема екологічної складової у розвитку міст наразі є гострою як в світі, так і в нашій країні. Україна на сьогодні входить до числа найбільш неблагополучних країн Європи за екологічної ситуацією. Відповідно, оцінка сприятливості екологічної ситуації у великих містах наразі є досить актуальною.

Огляд попередніх публікацій. Специфікою даного дослідження є розгляд і оцінка екологічної складової умов життя в контексті інших її складових і концептуалізації її як категорії соціальної географії. В цьому плані звертає на себе увагу брак як дефініцій, так і обґрунтувань принципів дослідження умов життя в рамках різних наук. Лише останнім часом стали з'являтися географічні дослідження, де автори намагаються ідентифікувати місце даної категорії в ряду близьких за змістом понять [1], дати визначення і окреслити основи їх вивчення [2], розкрити сутність поняття і його

складові з позиції урбаністики [3].

Категорія "умов життя" знаходиться на початковій стадії вивчення, дослідники лише роблять перші, але впевнені кроки. Зрозуміло, що робіт з оцінки окремих аспектів умов життя, нахшталт екологічної складової, ще менше. До таких робіт можна віднести в тому числі працю О.І. Воейкова, в якій приділялася особлива увага міському розселенню в залежності від природних умов [4]. Слід відмітити роботу П.Г. Шищенка, в якій автор розкриває вплив природних умов на функціональну основу міст, життєдіяльність міського населення [5]. Прикладом досліджень одного з великих міст є колективна монографія "Важкі метали у компонентах навколишнього середовища м. Маріуполь", яка присвячена еколого-геохімічним дослідженням [6].

Популярними є дослідження рейтингових агентств. Наприклад, дослідження американського екологічного фонду *Blacksmith Institute* (рейтинг найбільш небезпечних міст світу) [7]; розробки міжнародної рейтингової компанії *NYC Partnership Consulting* (рейтинг найбрудніших міст світу); рейтинг британської компанії *Mercer* (світовий рейтинг еко-міст) [8]; рейтинг дослідницького центру *Economist Intelligence Unit* (зелений рейтинг міст Європи) [9]; рейтинг українського журналу *Фокус* (здорові міста України) [10,11,12].

Водночас, попри вищенаведені публікації, дуже мало робіт, які оцінюють і порівнюють екологічну ситуацію з суспільно-географічних позицій між великими містами України. Саме тому **об'єктом** є міста з населення понад 100 тис. жителів. **Метою** статті є оцінка екологічної складової умов життя населення. Для досягнення мети поставлені наступні **завдання**: побудова алгоритму дослідження; проведення рейтингової оцінки з розрахунком інтегрального індексу; виявлення регіональних закономірностей та тенденцій.

Виклад основного матеріалу. Алгоритм дослідження. Очевидно, що найбільш прийнятний шлях оцінювання умов життя населення полягає в поєднанні об'єктивних показників

(статистичних) показників із суб'єктивними. Об'єктивні показники екологічної складової умов життя населення великих міст репрезентована 10 статистичними показниками, які були отримані з Державної служби статистики України, головних управлінь статистики в областях, а також Державного агентства водних ресурсів України. В даному дослідженні застосовано *метод стандартизації показників*, коли в якості нормованих індексів використовуються ранги (порядкові місця) 45 великих міст по кожному з показників. Внаслідок порядкового шкалювання міста послідовно впорядковуються за кожним з показників від 1 до 45 для показників-стимуляторів, і в зворотному порядку для показників-дестимуляторів. Після присвоєння рангів за окремими показниками, в кожній з груп знаходять середній ранг (місце) того чи іншого міста за всіма показниками по групі. Потім формуються референтні значення складової, варіація між якими є основою поділу значень на 5 груп з найвищими, високими, середніми, низькими і найнижчими значеннями:

$$\bar{R}_i = \frac{1}{m} \sum_{j=1}^m R_{ij} \quad (1),$$

де: R_i – ранг i -того великого міста за j -тим показником;

m – число показників.

Загальний об'єктивний індекс сприятливості екологічної ситуації великих міст розраховувався наступним чином.

$$I_{\text{екол}} = \frac{I_1 + I_2 + I_3}{3} \quad (2),$$

де: I_1 – індекс забруднення атмосфери;

I_2 – індекс водоспоживання і забруднення води;

I_3 – індекс стану поводження з відходами.

Отримання суб'єктивних показників екологічної складової включало розробку анкет і проведення масового анкетування студентів старших курсів географічних факультетів вищих навчальних закладів України (Київський національний університет ім. Т.Шевченка, Київський національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського). Студенти оцінювали кожну зі складових умови життя у великих містах України в тому числі і соціокультурну. Згідно з даними соціологів, для даного дослідження репрезентативні результати можна отримати при вибірці у 300 осіб (нами ж було опитано 375 студентів) [13]. Для підрахунку анкетного дослідження використовується той

же *метод стандартизації показників*. Формула для розрахунку відповідна:

$$\bar{R}_i = \frac{1}{m} \sum_{j=1}^m R_{ij} \quad (3),$$

де: R_{ij} – ранг i -того великого міста за даними j -тої анкети;

m – кількість опрацьованих анкет.

Інтегральний індекс сприятливості соціокультурного розвитку населення розраховувався за допомогою середньоарифметичного поєднання об'єктивної і суб'єктивної оцінки. Кожна складова (економічна, соціальна, екологічна, соціокультурна) має різний вплив на життя, відповідно нами досліджувалася вага кожного елементу окремо. При розрахунку суб'єктивного індексу сприятливості умов життя населення великих міст було використано вагові коефіцієнти значимості кожної з чотирьох складових оцінки, визначених самими респондентами. На запитання "Який із факторів для Вас є визначальним при виборі міста для проживання в Україні" – 12% голосів було віддано екологічному фактору. Пропорційно розподіливши відповіді респондентів (відштовхуючись від 1) ваговий коефіцієнт склав – **0,155**. При розрахунку об'єктивного індексу сприятливості умов життя населення великих міст ми вирішили відштовхуватися від кореляції екологічної складової з демографічною складовою міста (обчислювалася окремо), яка напряму відображає думку населення. Вагові коефіцієнти для кожної із чотирьох складових були встановлені нами пропорційно до значень коефіцієнтів кореляції за умови, що сума їх дорівнює 1 (як і в суб'єктивній оцінці). Кореляційний аналіз засвідчив, що екологічна складова має низький зв'язок із індексом демографічного потенціалу великих міст – ваговий коефіцієнт склав – **0,091**. Для більшості людей екологічна складова на даному етапі розвитку нашої країни не є вирішальна, проте без нормального екологічного середовища не відбуватиметься розвиток соціуму. Інтегральний індекс обчислювався за допомогою середнього "позиційного" місця (рангу) за об'єктивно-суб'єктивною оцінкою:

$$I_{\text{екол}} = \frac{0,091 * I_{\text{екол.об}} + 0,155 * I_{\text{екол.суб}}}{2} \quad (4),$$

де: $I_{\text{екол}}$ – інтегральний індекс сприятливості екологічного розвитку;

$I_{\text{екол. об}}$ – об'єктивний індекс сприятливості екологічного розвитку;

$I_{\text{екол. суб}}$ – суб'єктивний індекс сприятливості екологічного розвитку

Рейтингова оцінка. Об'єктивна оцінка.

Екологічну ситуацію у великих містах можна оцінювати за допомогою різних показників,

перелік яких дуже великий. Водночас всі вони є взаємопов'язаними. Виходячи з наявної статистичної бази і можливостей згортання низки показників в загальний індекс сприятливості екологічної ситуації, ми зосередили свою увагу на аналізі і синтезі трьох основних складових: **1) індексу стану забруднення атмосфери**, який характеризує обсяги викидів від стаціонарних і транспортних джерел у місті, розрахований на душу населення та площу міст; **2) індексу стану поводження з відходами**, який є

результатом синтезу двох показників (наявності відходів I-III класу та утворень відходів I-III класу); **3) індексу стану водних ресурсів**, розрахований на основі чотирьох вихідних даних (використання води; загальних скидів вод і скидів забруднених вод у поверхневі водойми; потужності очисних споруд у містах).

1. *Стан забруднення атмосфери.* Аналіз питомих викидів забруднюючих речовин у 45 великих містах показує, що вони відрізняються більш ніж у 450 раз (рис.1.,2.).

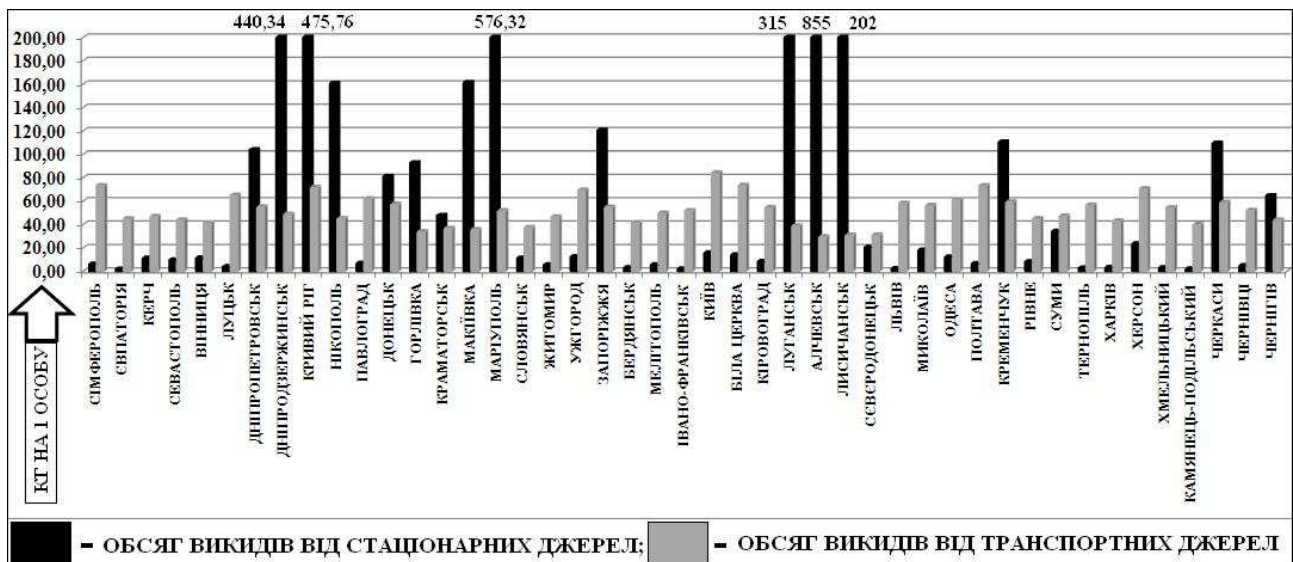

Рис.1. Обсяги викидів від стаціонарних та транспортних джерел у великих містах України, кг на 1 особу за 2009 р. [За даними Державної служби статистики України]

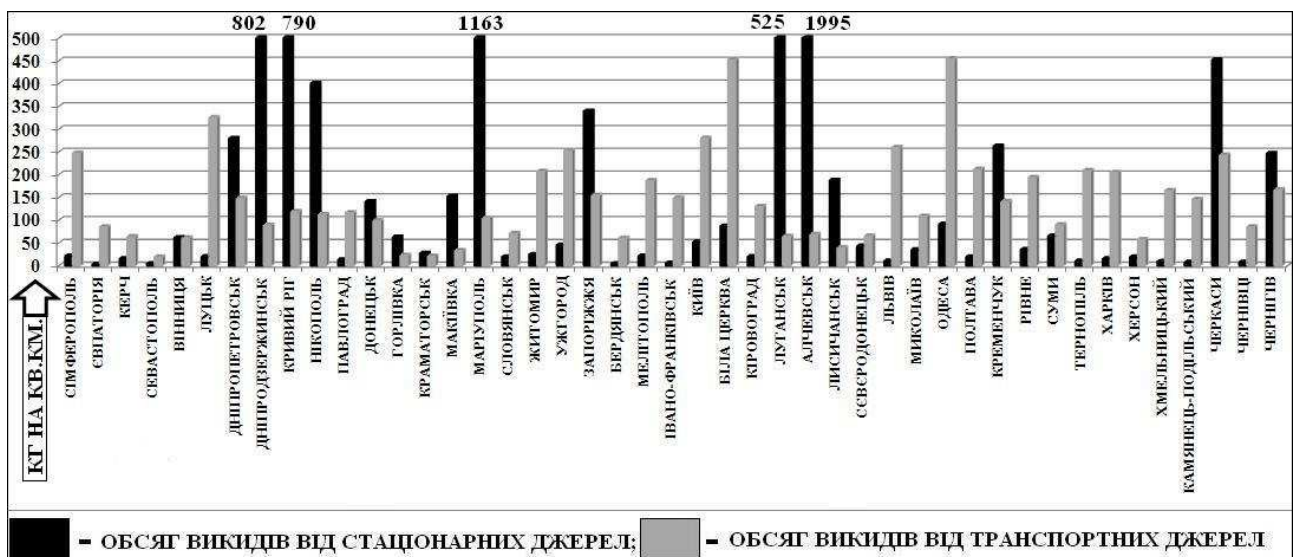

Рис.2. Обсяги викидів від стаціонарних та транспортних джерел у великих містах України, кг на км² за 2009 р. [За даними Державної служби статистики України]

Мінімальними вони є в необтяжених важкою промисловістю центрах. Найбільші середні викиди на душу населення зафіксовані у групі міст від 500 до 1000 тис. осіб населення, що пояснюється потраплянням в цю групу українських промислових гігантів (мм. Кривий Ріг, Донецьк і Запоріжжя). Питомі ж викиди

від автотранспорту цілком закономірно зростають зі збільшенням людності міста. В містах мільйонниках викиди від автотранспорту складають переважну частину викидів в атмосферу, зокрема у Києві ця частка становила у 2009 р. 84,2%. (рис.1.).

Загальний індекс стану забруднення атмос-

фери розподілив великі міста по чотирьох великих групах, підкресливши, що групи із найсприятливішими умовами (найвищими показниками) немає. *Високі* ж результати, або ж сприятливу ситуацію можна прослідкувати у західному та приморському регіонах України. Одні з найнижчих показників викидів від транспортних і стаціонарних джерел забруднення зафіксовано у приморських містах України (Бердянську, Євпаторію, Севастополь та Керчі), а також західноукраїнських містах – Івано-Франківськ, Чернівці та Кам'янець-Подільський. За незрозумілими, на перший погляд, причинами в цю ж групу увійшло відразу два міста з Донецької області – Слов'янськ та Краматорськ. Проте якщо подивитися на вихідні показники, то за індексами обсягу і щільності викидів від транспортних джерел дані міста посідають чи не найкращі позиції – там ці викиди є одними з найменших по виборці міст, при цьому відповідні індекси обсягу і щільності викидів від стаціонарних джерел знаходяться на середньому для великих міст України рівні.

Найбільш гостра ситуація з обсягами і щільністю атмосферних викидів наявна у місті Кривий Ріг (Криворізька ТЕС ВАТ "Дніпроенерго", ВАТ "АрселорМіттал", ВАТ "Південний ГЗК", ВАТ "Північний ГЗК", ВАТ "Центральний ГЗК") та у місті Черкаси (ВАТ "Азот", ВАТ "Черкаське хімволокно"), які по індексу забруднення атмосфери не набрали і 10 балів – *найнижчі значення*. *Низькі* результати спостерігаються у таких промислових містах як Маріуполь, Дніпродзержинськ, Нікополь та Кременчук, а також у містах з очевидною за викидами від рухомих джерел транспортною активністю – Ужгород, Луцьк, Сімферополь, Чернівці та Біла Церква. До цієї ж групи, входять окремі міста із людністю понад 500 тис. чол., де промислова та транспортна активність відбилися на показниках питомих і абсолютних викидів в атмосферу: Дніпропетровськ, Донецьк, Запоріжжя, Київ, Одеса. Виключенням у 2009 р. стали міста Львів, Миколаїв та Харків, які увійшли до групи із *середніми показниками*, де забруднення від стаціонарних джерел було порівняно невисоким, що, водночас, не було фактом для викидів від транспортних джерел. Загалом слід наголосити на тому, що група із середніми показниками виявилася доволі потужною, адже до її складу увійшло відразу дев'ятнадцять великих міст.

2. *Стан поводження з відходами*. У великих містах на 2009 р. в наявності знаходилося понад 9 246 тис. т. відходів I-III класів небезпеки – це фактично означає, що на 40% населення України припадає 44% наявних відходів.

При чому частка наявних відходів у Макіївці та Северодонецьку складає понад 78% від загальної кількості у всіх великих містах України. Катастрофічним виглядає ситуація в Макіївці, на місто припадає понад 25% загальноукраїнських наявних відходів I-III класів небезпеки.

У великих містах України в середньому за 2009 рік утворилося більше 50 кг відходів I-III класів небезпеки на 1 особу. Хоча, в 13 великих містах ця цифра не складає і 1 кг., а в 14 ця цифра варіює від 1 до 10 кг. Основна ж кількість утворених відходів приходить на міста із "живою" промисловістю – Дніпродзержинськ, Нікополь (864 кг.), Макіївка (101 кг.), Маріуполь, Кременчук і Суми – понад 100 кг.

За індексом стану поводження з відходами з *найвищими показниками* маємо відразу три великих міста – Мелітополь, Євпаторію та Чернівці, які мають найменші статистичні показники за утворенням та наявністю відходів I – III класу. *Високим індексом* стану поводження з відходами (відповідно найкращою ситуацією) характеризуються західні великі міста (Ужгород, Івано-Франківськ, Кам'янець-Подільський, Тернопіль, Луцьк) та окремі південні великі міста (Сімферополь, Севастополь, Бердянськ). Порівняно незнаною кількістю утворення і накопичення відходів відмічені також Київ, Запоріжжя та Павлоград, останній до речі посів п'яте місце за загальним індексом поводження з відходами. Найбільш численною групою міст виявилася група із *середніми* показниками (значення індексу поводження з відходами від 20 до 30 балів): вона налічує тринадцять великих міст. Чіткої залежності між рівнем економічного розвитку і зосередженістю виробничої діяльності та рівнем накопичення відходів у цій групі не проглядається: вона представлена як Слов'янськом та Луганськом (який посів 16 місце серед 45 у загальному рейтингу), так і Вінницею, Білою Церквою і Керчу. До групи із *низькими показниками* індексу (від 10 до 20 балів) потрапили міста з не менш розвинутою виробничою діяльністю: Дніпропетровськ, Донецьк, Горлівка, Краматорськ, Алчевськ та Лисичанськ. Представниками цієї групи стали Полтава і Львів. Група із *дуже низьким значенням індексу* стану поводження з відходами нараховує дев'ять міст. Це, насамперед, промислові міста (Дніпродзержинськ, Кривий Ріг, Нікополь, Макіївка, Маріуполь, Северодонецьк та Кременчук). Суми та Харків, завдяки специфічним підприємствам ("Сумхімпром", "ВАТ СМНВО ім. Фрунзе", ВАТ "Турбоатом", ВАТ "Харківський підшипниковий", ВАТ "Автрамат"), які знаходяться

мають Сімферополь, Севастополь, Дніпродзержинськ, Краматорськ, Маріуполь, Ужгород, Лисичанськ, Сєвєродонецьк та Одеса. Найбільш незадовільною ситуація за індексом стану водних ресурсів у 2009 р. є у таких містах як Запоріжжя, Чернігів та Дніпропетровськ. Зокрема, місто Чернігів займає четверту сходинку знизу за споживанням води та по скидах вод у поверхневій водоймі, а за потужністю очисних споруд ситуація ще на сходинку гірша.

Об'єктивний індекс сприятливості екологічної обстановки. За цим індексом великі міста України розподілилися по трьох основних групах. Даний індекс чітко об'єднав у групу із *низькими* значеннями більшість старопромислових міст України – відразу 12 представників із Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Луганської та Полтавської областей. Безумовним аутсайдером за інтегрованим показником став Маріуполь. До цієї ж групи міст потрапили Біла Церква, Одеса, Суми, Черкаси та Чернігів. До групи із *середніми* значеннями індексу увійшло 21 місто. Лідируючі ж позиції за екологічною сприятливістю чітко закріпили за собою приморські міста (Євпаторія, Бердянськ, Мелітополь) та міста Заходу України (Івано-Франківськ, Тернопіль, Кам'янець-Подільський та Чернівці).

Суб'єктивна оцінка. У загальній картині розподілу місць при оцінці екологічної привабливості великих міст респондентами було виявлено значно менше розбіжностей у взаємному розташуванні міст, у порівнянні з оцінкою інших складових. Слід мати на увазі, що в даному випадку екологічна привабливість оцінюється крізь певні "зовнішні" ефекти від міста, які склалися у свідомості молоді, обізнаність респондентів щодо основних проблем розміщення забруднюючих виробництв тощо.

Загалом до групи із дуже високими позиціями (вище 40 місця) за екологічною ситуацією не потрапило жодне місто. Досить широким є представництво відразу дванадцяти міст у групі з *високими* балами: три представники АРК (Севастополь, Сімферополь та Євпаторія) та дев'ять міст із Західної України (Вінниця, Луцьк, Ужгород, Івано-Франківськ, Львів, Рівне, Тернопіль, Кам'янець-Подільський та Чернівці). Як показали анкети, більш сприятливіми в екологічному плані є міста із двох регіонів – Криму та Західної України, що свідчить про однакове сприйняття регіонів екологічної сприятливості. Враховуючи велике розмаїття міст, обраних в якості лідерів, не є проявом одностайності, доволі чітко проглядається першість міста Ужгород. П'ятнадцять міст потра-

пили до групи із *середніми* місцями – тут важко вловити регіональні закономірності. Міста ж у групах з *низькими* та *дуже низькими* позиціями без жодного виключення є представниками східних старопромислових регіонів. При цьому на думку студентів найгіршими виявилися чотири представники Донецької (Донецьк, Горлівка, Краматорськ, Макіївка) та одне – Дніпропетровської областей (Кривий Ріг).

Висновки. Інтегральна оцінка. Виходячи з того, які статистичні дані зібрані для дослідження, а також проведеного анкетного опитування ми можемо зробити наступні основні висновки (рис.4).

По-перше, загальна тенденція формування і розподілу обсягів викидів у великих містах відповідають регіональним тенденціям у країні в цілому – гірша екологічна ситуація характерна для регіонів розвиненої промисловості, насамперед видобувної, металургійної, хімічної галузей, і навпаки: ситуація краща у регіонах з низькою зосередженістю даних виробництв. Відповідно, фактично всі східні міста старопромислових регіонів України (за виключенням Бердянська, Мелітополя та Павлограда) потрапили до аутсайдерів. Відповідно, за проведеним дослідженням прослідковується певна регіональна закономірність зниження індексу екологічної сприятливості із Заходу та Півдня до Центральної та Східної України.

По-друге, в ході анкетного опитування прослідковуються деякі ментальні розбіжності. Швидше всього це спричинено тим, що екологічна складова для студентів є далеко не визначальною в умовах життя. Відповідно і якийсь підсвідомий дух суперництва у порівнянні з тією ж економічною складовою був мізерним. У розрізі думок студентів різних ВНЗ, слід відзначити, що відразу чотири ВНЗ на першу позицію поставили місто Ужгород і лише студенти ТНУ ім. В.І. Вернадського першу позицію віддали Євпаторії. Також їхня думка суттєво відрізнялася від думки студентів з інших регіонів з приводу сприйняття західних Тернополю та Чернівців.

По-третє, в ході дослідження виявлено певні стереотипи. Наприклад, за статистичними показниками типові для нашої уяви такі промислові міста як Слов'янськ та Краматорськ, за щільністю та обсягами викидів від стаціонарних джерел, мають нищі показники ніж Хмельницький, Луцьк, Вінниця – міста які не асоціюються з промисловим виробництвом. Подібні на перший погляд "непорозуміння" виявлені в окремих статистичних показниках і в Павлограді, в якому в наявності знаходиться

чи не найменше відходів I-III класів (т.), тоді як Кіровоград випереджає за цим же критерієм такого промислового гіганта як Алчевськ. Водночас, ці та інші статистичні результати поки не суттєво впливають на загальну екологічну картину по великих містах. Проте, ось ця нерозривна ідилія між екологією та економікою, наштовхує на думку, що класична економічна географія за останні десятиліття суттєво зміни-

лася. Ті функції, які були притаманні містам, часто вже не відповідають реальному стану дій і наразі перетворюються в свого роду "кліше". Особливо актуальним наразі це питання є для Східних міст. Роль цих великих міст в сучасній економіці України, їхній реальний промисловий потенціал, екологічні наявні та можливі проблеми у зв'язку з усім відомими подіями потребують нового аналізу та осмислення.

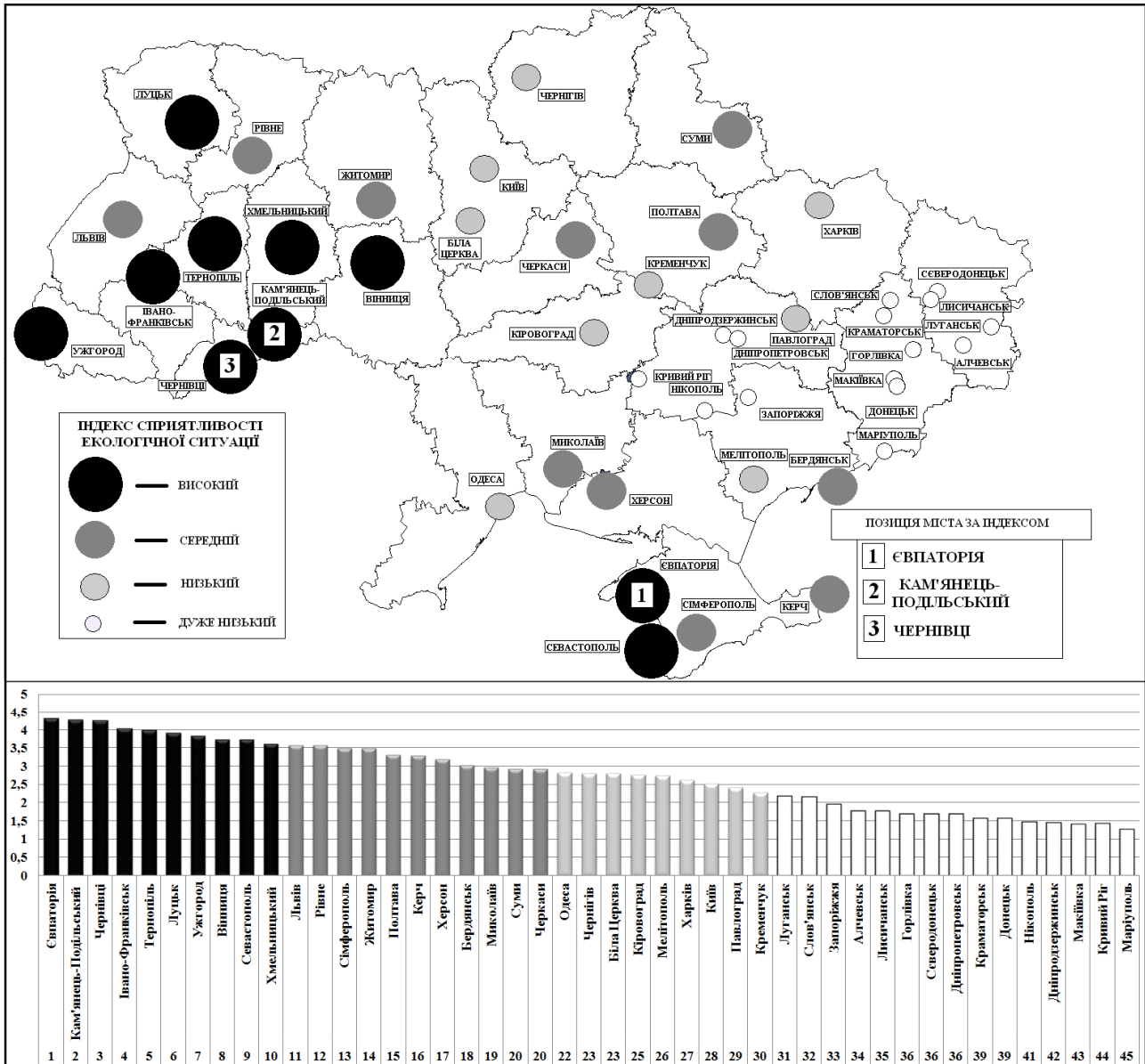

Рис.4. Індекс стану екологічної сприяєливості умов життя великих міст України, 2009р.

Література:

1. Гукалова І. В. Якість життя населення України: суспільно-географічна концептуалізація: [монографія] / І. В. Гукалова; Інститут географії НАН України. – К., 2009. – 347 с.
2. Степанова А. А. Методологические основы изучения условий жизни населения / А.А.Степанова // Вестник Санкт-Петербургского государственного университета. Сер.7. – 2009. – №4. – С. 125–131.
3. Воронова Т. С. Сущность понятия "условия жизни" и его составляющие с позиции урбанистики / Т.С.Воронова // Вестник МГПУ. Естественные науки. – 2009. – № 2 (4). – С. 135–139.
4. Воейков А. И. Распределение населения Земли в зависимости от природных условий и деятельности человека / А. И. Воейков. – СПб. : Типография М. Стасюлевича, 1906. – 134 с.
5. Шищенко П. Г. Прикладная физическая география / П. Г. Шищенко. – К. : Выща шк. Головное изд-во, 1988. – 192 с.
6. Важкі метали у компонентах навколишнього середовища м. Маріуполь (еколого-геохімічні аспекти) / С.П. Кармазінєнко, І.В. Кураєва, А.І. Самчук, Ю.Ю. Войтюк, В.Й. Манічев. – К.: Інтерсервіс, 2014. – 168 с.: кол. іл.: іл.
7. The world's worst polluted places – the top ten [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Blacksmith Institute – Режим

- доступу до статті: <http://www.blacksmithinstitute.org/new-report-cites-the-world-s-worst-polluted-places.html>
8. Mercer 2010 quality of living survey highlights – global / Офіційний сайт Mercer - [Електронний ресурс] Режим доступу до статті: <http://www.mercer.com/press-releases/quality-of-living-report-2014>
  9. Green cities/ European green city index. What makes a city a winner? / Офіційний сайт Siemens AG – [Електронний ресурс] Режим доступу до статті: http://www.siemens.com/innovation/en/publications/publications_pof/pof_spring_2010/green_cities/egc_index.htm
  10. 55 лучших городов для жизни в Украине. Еженедельник Фокус // – Под ред. М. Гладкий – К.: Юнивест Принт, 2009. – № 24 (136). – С. 38-43.
  11. 55 лучших городов для жизни в Украине. Еженедельник Фокус // – Под ред. М. Гладкий – К.: Юнивест Принт, 2010. – № 28 (190). – С. 20-32.
  12. 55 лучших городов для жизни в Украине. Еженедельник Фокус // – Под ред. М. Гладкий – К.: Юнивест Принт, 2011. – № 23 (235). – С.28-41.
  13. Сусуколов А.А. Технология социологического исследования: Учеб. пособ. По курсу "Практикум по экономической социологии" / Сусуколов А.А. – М., 2007. – 317 с.

References:

1. Hukalova I. V. Jakist' jyttja naselennja Ukrainy: suspil'no-heohrafichna konceptualizacija: [monographiya] / I. V. Hukalova; Instytut heohrafii NAN Ukrainy. – K., 2009. – 347 s.
2. Stepanova A.A. Metodologicheskie osnovy izuchenie uslovij juzni naseleniya / A. A. Stepanova // Vestnik Sankt-Petersburgskogo gosudarstvennogo universiteta. Ser. 7. – 2009. – № 4. – S. 125 – 131.
3. Voronova T.S. Sushchnost' ponyatiya "usloviya juzni" i ego sostavlyaushchie s pozitsii urbanistiki / T.S. Voronova // Vestnik MGPU. Estestvennye nauki. – 2009. – № 2 (4). – S. 135 – 139.
4. Voeikov A. I. Raspredilenie nasilenie Zemli v zavisimosti ot prirodnykh uslovij i deyatel'nosti cheloveka / A. I. Voeikov // SPb. : Tipografiya M. Stasyulevich, 1906. – 134 s.
5. Schushchenko P. G. Prikladnaya geografiya / P.G. Schushchenko. – K.: Vushcha schk. Golovnoe izd-vo, 1988. – 192 s.
6. Vajki metalu u komponentach navkoluschnyoho seredovushcha m. Mariupol' (ecologo-heochimitschni aspektu) / S.P. Karmazunenko, I.V. Kuraeva, A.I. Samchuk, U.U. Voityk, V.Y. Manichev. – K.: Interservis, 2014. – 168 s.: col. il.: il.
7. The world's worst polluted places – the top ten [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Blacksmith Institute – Режим доступу до статті: <http://www.blacksmithinstitute.org/new-report-cites-the-world-s-worst-polluted-places.html>
8. Mercer 2010 quality of living survey highlights – global / Офіційний сайт Mercer - [Електронний ресурс] Режим доступу до статті: <http://www.mercer.com/press-releases/quality-of-living-report-2014>
9. Green cities/ European green city index. What makes a city a winner? / Офіційний сайт Siemens AG – [Електронний ресурс] Режим доступу до статті: http://www.siemens.com/innovation/en/publications/publications_pof/pof_spring_2010/green_cities/egc_index.htm
10. 55 lutchuch gorodov dlya juznie v Ukraine. Ejenedel'nik Fokus // – Pod red. M. Gladkiy – K.: Univest Print, 2009. – № 24 (136). – S. 38 – 43.
11. 55 lutchuch gorodov dlya juznie v Ukraine. Ejenedel'nik Fokus // – Pod red. M. Gladkiy – K.: Univest Print, 2010. – № 28 (190). – S. 20 – 32.
12. 55 lutchuch gorodov dlya juznie v Ukraine. Ejenedel'nik Fokus // – Pod red. M. Gladkiy – K.: Univest Print, 2011. – № 23 (235). – S. 28 – 41.
13. Susukolov A. A. Technologiya sotsiologicheskogo issledovaniya: Ucheb. posob. Po kursu "Practicum po ekonomicheskoy sotsuologie" / Susukolov A. A. – M. – 2007. – 317 s.

Резюме:

Покляцкий С.А. ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ УСЛОВИЙ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ БОЛЬШИХ ГОРОДОВ УКРАИНЫ.

Обосновывается важность изучения "жизненных категорий". В качестве предметного поля рассматриваются условия жизни населения, а учитывая сегодняшнюю актуальность исследования полюсов роста страны, объектом выступают большие города Украины (более 100 тыс. жителей). Проанализировано экологическую составляющую, как одну из ключевых составляющих условий жизни населения. Рассчитан индекс благоприятности экологической ситуации (основан на анкетном опросе и статистических данных). Объективная сторона экологической составляющей представлена 10 статистическим показателям: состояние загрязнения атмосферного воздуха (выбросы от автотранспорта и стационарных источников), состояния обращения с отходами (наличие и образования отходов I-III класса), состояния водных ресурсов (потребление воды, мощностью очистных сооружений и сбросы загрязненной воды). Субъективная сторона экологической составляющей включает в себя разработку анкеты и массового опроса студентов старших курсов (375 анкет) географических факультетов высших учебных заведений из разных регионов Украины. Установлено, что уровень благоприятности экологической обстановки в больших городах растет с Востока в Центр и от центра к Западной и Южной Украины. Результаты подобных научных рейтинговых исследований, должны быть ценными не только для читателей, но и для чиновников, политиков, инвесторов и бизнесменов, которые стремятся получить независимые оценки.

Ключевые слова: условия жизни, большой город, экологическая ситуация.

Summary:

Poklyatskyi S.A. THE ECOLOGICAL COMPONENT OF LIVING CONDITIONS IN BIG CITIES OF UKRAINE.

This article tells about one of the new areas of social geography, namely the study of "life categories". As the subject field are considered living conditions, and given the current relevance of the study of growth poles of the country, are the subject of the big cities of Ukraine (over 100 thousand inhabitants). The environmental component was

analyzes, as one of the key components of the living conditions of the population. Calculated index of favorable ecological situation (basis of the questionnaire and statistics). The objective side of ecological component represented by 10 statistical indicators: condition of air pollution (emissions from vehicles and stationary sources), state waste management (availability of I-III class waste), state of water resources (water consumption, capacity of sewage treatment plants and discharges of polluted water). The subjective aspect of ecological component includes the development of questionnaire and the mass survey of senior students (375 questionnaire) of geography faculties of higher educational institutions from different regions of Ukraine. Established that the level of favorable ecological conditions in big cities grows from the East to the Centre and from the Center to the West and South Ukraine. The results of such research rating studies should be valuable not only for readers but also for officials, politicians, investors and businessmen who seek to obtain independent evaluations.

Key words: living conditions, big city, ecological situation.

Рецензент: проф. Царик Л.П.

Надійшла 02.02.2015р.

УДК 911.5./9712.2. 577.47

Любов ГІЛЕТА

ОПТИМАЛЬНО-ПРИКЛАДНЕ І ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЛАНДШАФТНО-МІСТОБУДІВНИХ ПРОЕКТІВ

Розглянуто важливість теоретико-методологічного обґрунтування містобудівних на основі ландшафтної підходу. Охарактеризовано, на прикладі міста Львова основні види містобудівних документів, які базуються не на природних особливостях ландшафтів, а за переважними, супутніми і допустимими видами забудови, визначеними на основі суспільної необхідності. Вказано, що природні складові ландшафту, зокрема рельєф, вітер та вологість повітря впливають на розсіювання шкідливих речовин у повітрі. Підібрано основні ландшафтознавчі концепції, принципи, правила, які підкреслюють необхідність містобудівного проектування на основі закономірностей просторово-часової організації природно-територіальних систем та передбачають проведення ландшафтно-ecологічного картографування.

Ключові слова: генеральний план міста, план зонування території населених пунктів, ландшафтна організація містобудівних проектів, ландшафтознавчі концепції, принципи, правила.

Актуальність дослідження. Сучасний стрімкий розвиток міст викликає необхідність в такому облаштуванні територій, яке забезпечить найбільш повне виконання функції, на них покладених – економічну, соціальну, екологічну, інфраструктурну. Зважаючи на важливість екологічної функції, а саме те, що місто повинно задовольняти потреби населення у найбільш сприятливих умовах життя, на законодавчому рівні передбачено створення генерального плану населеного пункту. Він є основним видом містобудівної документації на місцевому рівні, призначеної для обґрунтування довгострокової стратегії планування та забудови території населеного пункту. На підставі затвердженого генерального плану розробляється план земельно-господарського устрою, а також план зонування території, метою якого є визначення умов та обмежень використання території для містобудівних потреб у межах визначених зон.

План зонування території повинен забезпечувати створення сприятливих умов для життєдіяльності людини, забезпечення захисту територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, запобігання надмірній концентрації населення і об'єктів виробництва, зниження рівня забруднення навколишнього природного середовища, охорони та використання території з особливим статусом,

у тому числі ландшафтів, об'єктів історико-культурної спадщини, а також земель сільськогосподарського призначення і лісів.

Висвітлення проблеми в науковій літературі. Питання ландшафтної підходу в містобудівному проектуванні ще не достатньо висвітлений в науковій літературі напрямком. На сьогодні розроблений ландшафтний підхід до аналізу урбанізованих територій [4,5], а також окремо висвітлено екологічне проектування [6], ландшафтне районування [8]. Добре розвинений напрямком урбоекологія [17], що передбачає зонування міст з метою зменшення негативного впливу антропогенної діяльності на здоров'я мешканців та ландшафтна екологія [18]. Певним чином ландшафтні підходи до місто планування розробляють німецькі і сибірські географи, водночас вони головним чином не ландшафтознавчого, а архітектурно-описового спрямування. Усе це викликає потребу в синтезі набутих знань для розробки та обґрунтування містобудівних проектів на основі ландшафтної підходу.

Виклад основного матеріалу. План зонування території, затверджений на підставі генерального плану міста встановлює функціональне призначення, вимоги до забудови окремих територій (функціональних зон) населеного пункту, їх ландшафтної організації [15].

Таким чином, будь-яка містобудівна діяль-